

ตอนที่ ๕
ประวัติกรมการป่าไม้

ความเป็นมาของบาลีไวยากรณ์

คัมภีร์บาลีไวยากรณ์ มีประวัติเป็นมาอันยาวนาน และมีคัมภีร์เป็นจำนวนมากเล่ม ซึ่งพอจะแบ่งออกเป็นกลุ่ม ๆ ได้ 3 กลุ่มคือ

1. กลุ่มกัจจายนะ
2. กลุ่มโมคคัลลานะ
3. กลุ่มสัททนีติ

แต่ละกลุ่มก็แตกสาขาออกไปอีกเป็นคัมภีร์ต่าง ๆ คัมภีร์บาลีไวยากรณ์ เมื่อรวมตามสถิติที่มีปรากฏอยู่ในหนังสือหอพระสมุทวชิรญาณ มีจำนวน 134 คัมภีร์ เป็นหนังสือที่มีอยู่ในโบราณ ฉบับงานด้วยอักษรขอม ยังมีได้พิมพ์เป็นอักษรไทยก็มี เมื่อปี พ.ศ. 2464 หอสมุทวชิรญาณ ได้จัดพิมพ์บัญชีคัมภีร์ภาษาบาลีและสันสกฤต ถวายในงานเฉลิมพระชนมพรรษา คล้ายวันประสูติสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส แต่หนังสือดังกล่าวมีจำนวนน้อย ไม่แพร่หลายทั่วไป นักศึกษาภาษาบาลีจึงไม่ค่อยรู้จักกัน ยุคก่อนคงรู้เฉพาะมูลกัจจายนะ ยุคหลังคงรู้เฉพาะบาลีไวยากรณ์ของสมเด็จพระเจ้า ไม่ค่อยมีโอกาสได้รู้คัมภีร์บาลีไวยากรณ์สำคัญ ๆ ที่นักปราชญ์ฝ่ายบาลีได้แต่งไว้ และในหลักสูตรภาษาบาลีของคณะสงฆ์ไทย ก็ไม่มีวิชาประวัติบาลีไวยากรณ์เลย จึงทำให้พระภิกษุสามเณรในประเทศไทย มีความรู้แคบ ใครต้องการความรู้ทางด้านประวัติบาลีไวยากรณ์ ก็ชวนขวนขวายศึกษาหาความรู้เอาเอง

คัมภีร์บาลีไวยากรณ์ที่สำคัญ ๆ คือมีสูตร (กฎข้อบังคับ) วุตติ (คำอธิบายสูตร) และอุทพฺรหฺณ (ตัวอย่างประกอบ) มี 6 คัมภีร์คือ¹

1. กัจจายนะ มี 672 สูตร

¹ พระมหาเสฐียรพงษ์ ปุณฺณวณฺโณ, เรื่องเดิม, หน้า 17-18

2. โมคคัลลานะ มี 808 สุตระ
3. สัททนีติ มี 1335 สุตระ
4. รูปสีทธิ มี 685 สุตระ
5. นยาสะ หรือ มุขมัตถทีปนี มี 673 สุตระ
6. พาลาวตาร มี 673 สุตระ

แต่ละคัมภีร์ประกอบด้วยภาคไม่เท่ากัน บางคัมภีร์มี 8 ภาค บางคัมภีร์มี 6 หรือ 7 ภาค
ดังนี้

1. สนธิ ว่าด้วยสมัญญาภิธาน การตั้งชื่ออักษร และสนธิ การต่อศัพท์ให้เนื่องกัน
2. นาม ว่าด้วยนามศัพท์ และอพยยศัพท์
3. การก ว่าด้วยหน้าที่ของคำในประโยค
4. สมาส ว่าด้วยการย่อศัพท์
5. ดัทธิต ว่าด้วยการใช้ปัจจัยแทนศัพท์ต่าง ๆ
6. อาขยาด ว่าด้วยกริยา
7. กิตก์ ว่าด้วยกริยากิตก์และนามกิตก์
8. อุณาที ว่าด้วยปัจจัยสำหรับประกอบรูปศัพท์ต่าง ๆ

แต่ละภาค มีไตรยางค์ คือส่วนประกอบ 3 อย่างคือ

1. สุตตะ คือสุตระ หรือกฎข้อบังคับ
2. วุตติ คือคำอธิบายเนื้อความของสุตระ
3. อุทาหรณ์ คืออุทาหรณ์ หรือตัวอย่างประกอบ

ต่อไปนี้อธิบายกลุ่มใหญ่ ๆ ทั้ง 3 โดยลำดับ

1. กลุ่มกัจจายนะ

กัจจายนะ หรือ กัจจายนวยาकरणะ หรือ กัจจายนะคันถะเป็นคัมภีร์บาลีไวยากรณ์ ที่เก่าแก่ที่สุด ผู้แต่งชื่อพระกัจจายนะ แต่จะเป็นพระกัจจายนะรูปใดนั้น นักปราชญ์ทางภาษาบาลี ยังห้อยติไม่ได้ ศาสตราจารย์ วิลเฮล์ม ไกเกอร์² ได้แต่งไว้ในหนังสือของเขาว่า พระกัจจายนะ เกิดภายหลังพระพุทธโฆสาจารย์ บาลีไวยากรณ์ของกัจจายนะ เก่าแก่ที่สุด เพราะฉะนั้น พระกัจจายนะรูปนี้ไม่ใช่พระมหากัจจายนะ ในสมัยพุทธกาลแน่นอน ศาสตราจารย์ เอส. ซี. แบนเนอร์ ซี³ กล่าวว่า พระกัจจายนะ ผู้แต่งคัมภีร์บาลีไวยากรณ์รูปนี้ เป็นพระสาวกองค์หนึ่งของพระพุทธเจ้าในสมัยพุทธกาล มติของคนหลังนี้ พระมหาเสฐียรพงษ์ ปุณฺณวณฺโณ ผู้แต่งอะไรคือบาลี ในหนังสือโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ก็ยืนยันไว้เช่นเดียวกัน

คัมภีร์กัจจายนะไวยากรณ์ พระมหากัจจายนะ แต่งในอินเดีย แต่งเมื่อไร ไม่สามารถจะระบุชัดเจนลงไปได้ ถือตามมติตามที่กล่าวมาข้างต้นพอจะแบ่งเวลาแห่งการแต่งคัมภีร์กัจจายนะ ออกเป็น 2 ระยะ คือ ถ้าหมายถึงพระมหากัจจายนะ ผู้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ร่วมสมัยพระพุทธองค์ คัมภีร์นี้ก็แต่งในสมัยพุทธกาล ถ้าพระกัจจายนะ ผู้เกิดในยุคหลังของพระพุทธโฆสาจารย์ คัมภีร์เล่มนี้ก็แต่งภายหลังพระพุทธโฆสาจารย์ โดยยึดถือพระพุทธโฆสาจารย์เป็นหลัก เพราะเป็นพระอรหันตสาวกผู้โด่งดังในวรรณคดีบาลี ข้าพเจ้ามีมติเห็นตามแนวสันนิษฐานของ วิลเฮล์ม ไกเกอร์

คัมภีร์กัจจายนะ ประกอบด้วย 8 ภาค แต่ละภาคประกอบด้วย 3 ส่วนดังนี้

1. สนธิ ประกอบด้วย สุตตะ วุตติ อุทาหรณ์
2. นาม ประกอบด้วย สุตตะ วุตติ อุทาหรณ์

---

² Wilhelm Geiger, Op.cit.p.37

³ S. C. Banerji, Op.cit.p. 99.

3. การก ประกอบด้วย สุตตะ วุตติ อุทาหรณ์
4. สมาส ประกอบด้วย สุตตะ วุตติ อุทาหรณ์
5. ตัทธิต ประกอบด้วย สุตตะ วุตติ อุทาหรณ์
6. อาชยาด ประกอบด้วย สุตตะ วุตติ อุทาหรณ์
7. กิตก์ ประกอบด้วย สุตตะ วุตติ อุทาหรณ์
8. อุณาทิ ประกอบด้วย สุตตะ วุตติ อุทาหรณ์

คัมภีร์กัจจายนะมี 672 สูตร แยกรายการได้ดังนี้

1. สนธิ มี 50 สูตร
2. นาม มี 219 สูตร
3. การก มี 45 สูตร
4. สมาส มี 28 สูตร
5. ตัทธิต มี 62 สูตร
6. อาชยาด มี 118 สูตร
7. กิตก์ มี 100 สูตร
8. อุณาทิ มี 50 สูตร

วรรณกรรมที่เป็นอรรถกถาของคัมภีร์กัจจายนะไวยากรณ์ มีดังนี้

1. นยาสะ หรือ มุขมัตตอปนี ของพระวิมลพุทธิ
2. สุตตนิเทศะ ของพระฉปะทะเถระ คัมภีร์เล่มนี้แต่งขึ้น เมื่อประมาณ พ.ศ. 1715
3. สัมพันธจินดา ของพระสังฆรักขิต
4. สัททตถเภทจินดา ของพระสัทธัมมสิริเถระ ชาวเมืองอรันท์ประเทศพม่า
5. รูปาสติ หรือ ปทรูปาสติ ของพระพุทธปิยที่ปังกกร ศิษย์พระอานนท์ ท่านยังแต่ง มัชชมธุ และ รูปาสติในครั้งที่ 2 ของพุทธศตวรรษที่ 18 รูปาสติ แบ่งเป็น 7 บท โดยรวม บทกิตก์และอุณาทิ เป็นบทเดียวกัน คัมภีร์เล่มนี้มีฎีกาอีกด้วย
6. พาลาวตาร ของพระธรรมกิตติ ผู้แต่งสัทธัมมสังคหะ คัมภีร์พาลาวตารแต่งใน ปลายปีพุทธศตวรรษที่ 19 ถือเป็นคู่มือที่มีใช้มากในประเทศพม่าและประเทศไทย มีฎีกาที่เรียกว่า พาลาวตารฎีกา แต่ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง⁴

⁴ Wilhelm Geiger. Op cit p 51

7. **สัทศาสตร์ดรรชนี** ของพระภิกษุพม่า ชื่อกัณฐกขิปนาคิต เรียกก่าย ๆ ว่า นาคิต แต่งในปี พ.ศ. 1900

8. **กัจจายนะเภท** ของพระมหายสะผู้มีชีวิตอยู่ในครั้งที่ 2 ของพุทธศตวรรษที่ 19 คัมภีร์นี้มี 400 คาถา แบ่งเป็น 7 บท และมีฎีกา 2 เล่ม เล่มแรก แต่งโดยพระพม่า ชื่อ จริยาลังการ ในปี พ.ศ. 2152 มีชื่อว่า สารัตถวิกาลินี เล่มสองชื่อ กัจจายนะเภท มหาฎีกา ของพระอุดมสิทฺธิ

9. **สัททพินทุ** ของพระกฤษณา แห่งเมืองอริมหัทธนะ ในประเทศพม่าแต่งเมื่อปี พ.ศ. 2025 มีฎีกาชื่อ สีนัดถสุทนี แต่งโดยพระญาณวิลาส ในปลายพุทธศตวรรษที่ 21

10. **พาล์ปปโพธนะ** ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งและเวลาต่าง อาจจะแต่งในราว พ.ศ. 2100 หลังคัมภีร์กัจจายนะเภท และ สัททตถภทจินดา มีฎีกาชื่อ พาล์ปปโพธนฎีกา ไม่ปรากฏผู้แต่ง

11. **อภิทวจุลนิต** ของพระสิริสัทธัมมาลังการ มีข้อยกเว้นสูตรกัจจายนะ

12. **กัจจายนวัณณา** ของพระวิชิตารินเถระ ชาวพม่า ผู้ซึ่งมีชีวิตอยู่ในราว พ.ศ. 2143 พระมหาเถระรูปนี้เป็นผู้แต่งวาทโกปเทศะอีกด้วย

13. **มูลกัจจายน์** หรือ **กัจจายนมูลปกรณ์** เป็นตำราเรียนบาลีไวยากรณ์ในประเทศไทย มาแต่โบราณ เพิ่งมาเลิกใช้เมื่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงนิพนธ์แบบเรียนบาลีไวยากรณ์ด้วยอักษรไทย และมีคำอธิบายเป็นภาษาไทย คณะสงฆ์จึงประกาศให้พระภิกษุสามเณร เรียนบาลีไวยากรณ์โดยใช้แบบเรียนบาลีไวยากรณ์ของสมเด็จพระเจ้า ตั้งแต่นั้นมา

มูลกัจจายน์เป็นคัมภีร์ที่แต่งในเมืองไทย คนแต่งไม่ปรากฏนามที่จริงไม่ควรเรียกว่าแต่งในเมืองไทย เพราะไม่ได้คิดเขียนขึ้นใหม่ เป็นเพียงการนำข้อมูลมาจากคัมภีร์กัจจายนะเดิม มาดัดแปลงเรียบเรียง เพิ่มเติมจัดหัวข้อที่สำคัญและจำเป็นให้เป็นระเบียบและใช้คำว่า “มูล” ตามหลังกัจจายนะ เป็นกัจจายมูล มีชื่อเต็มตามที่หมามกุฏราชวิทยาลัยได้พิมพ์เป็นอักษรไทยว่า “กัจจายนมูล นาม ปกรณ์ (ปกรณ์ ชื่อ กัจจายนมูล)”

แต่เราเรียกก่าย ๆ ว่า “มูลกัจจายน์” หรือ เรียนมูลกัจจายนะ คัมภีร์มูลกัจจายน์นี้ถือว่าเป็นคัมภีร์พิเศษ ที่มีเรียนกันในเมืองไทย หลวงเทพทรุณานุชิตฐ์ (ทวี ธรรมธัช ป. 9)⁵ กล่าวว่า ถ้าผู้ใดต้องการจะอ้างข้อไวยากรณ์เพื่อให้ชาวต่างประเทศทราบ ควรอ้างคัมภีร์เดิม ไม่ควรอ้างมูลกัจจายน์ เพราะต่างประเทศที่มีการเรียนภาษาบาลี เขามีคัมภีร์กัจจายนะเท่านั้น ไม่มีคัมภีร์มูลกัจจายน์ คัมภีร์มูลกัจจายน์จึงมีแต่ในเมืองไทย

⁵ พระเทพเมธาจารย์ (เจ้า ฐิตปัญโญ ป. 9), แบบเรียนวรรณคดีบาลี. (ธนบุรี : ประยูรวงศ์, 2504). หน้า 81.

วิธีแต่งคัมภีร์มูลกัจจายน์ ตามที่กล่าวข้างต้นว่า เป็นการรวบรวม ดัดแปลง เพิ่มเติม ตัดออก และย้ายตำแหน่งเรื่องของคัมภีร์เดิม คือกัจจายน์เสียใหม่ พระเทพเมธาจารย์ (เจ้า ฐิต-ปญฺโญ ป.9)⁵ ได้กล่าวไว้ในหนังสือของท่านว่า คัมภีร์มูลกัจจายน์ได้ออกกัจจายนปาฐะมาแปล เป็นภาษาไทยไว้พวกหนึ่งเรียกว่า สุตร เอากัจจายนฺฐฎฎกถามาเขียนในใบลานหน้าละ 3 บันทัด แล้วคัดเอาข้ออธิบายแต่คัมภีร์ต่าง ๆ มาจดไว้อย่างละเอียดถี่ถ้วนและเขียนเป็นภาษาไทยไว้ตาม พุทธิและอุทาหรณ์พอสมควร และเอาการบางสูตรมาแปลออกไว้ให้รู้ว่า วิภคิตตัวหนึ่งแปล ได้ก็อย่าง เรียกว่าโจทย์และรวบรวมเอาธาตุศัพท์ในกัจจายนฺฐฎฎกถามาเขียนบอกวิธีแปล แปลงไว้ เป็นภาษาไทย เรียกว่าธาตุ ดังนี้เป็นต้น

การเรียนมูลกัจจายน์ในสมัยโบราณหรือที่เรียกว่าเรียนมูล นั้น วิธีเรียนแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ตอนอ่านและเขียน อะ อา หนังสือเมืองไทยสมัยก่อน เป็นหนังสือใบลาน จารอักษรขอม สูตรมูล เป็นหนังสือขอม ก่อนท่องสูตรมูล ต้องหัดอ่าน หัดเขียน อะ อา หนังสือ ขอมให้ได้เสียก่อน อะอา อักษรขอมนั้นได้แก่อักษรบาลี 41 ตัว ตั้งแต่ อะ อา ถึง สะ ทะ พะ อัง

ตอนที่ 2 การท่องสูตรมูลกัจจายน์ ก่อนเรียนมูลกัจจายน์ ต้องท่องสูตรให้จำได้แม่นยำ จนว่าปากเปล่าได้ คือต้องท่องสูตรสนธิ สูตรนาม จนถึงสูตรอุณาภิ ให้ได้ การท่องสูตร ใช้ เวลาเป็นเดือน ๆ จึงจบ

ตอนที่ 3 ตอนเรียนมูลกัจจายน์ ตอนที่เรียกว่าทำตัว เรียนแปลศัพท์และประโยค วิธี เรียนตามปรกติเรียนกับอาจารย์เป็นรายตัว นักเรียนมีอุปกรณ์ คือหนังสือมูลกัจจายน์ 1, กากะเย็บ คือเครื่องสำหรับวางหนังสือใบลาน ที่ทำด้วยไม้ 9 อันร้อยไขว้กัน 1, กระจาดขนวน 1, ดินสอพอง 1,

นักเรียนเข้าไปหาอาจารย์ในครั้งแรกต้องมีดอกไม้ รูป เทียน ใส่พานสำหรับไหว้ครู ก่อนจึงลงมือเรียนต่อไป และ ในระหว่างนั้น มีบางบท ต้องมีดอกไม้รูปเทียนไหว้ครูอีก ทาง กากะเย็บแล้ว วางหนังสือใบลานบนนั้น กราบ 3 ครั้ง วางกระจาดขนวนบนตักของตนแล้วเริ่ม เรียนทำตัว และ แปลโดยลำดับ ศัพท์หนึ่ง ๆ นั้น นักเรียนต้องเขียนด้วยตนเอง ต้องว่าสูตรเอง

---

⁶ เรื่องเดียวกัน. หน้า 81.

ต้องว่าจิตใจเอง เขียนครั้งหนึ่งต้องเรียกสูตรครั้งหนึ่ง คือต้องอ้างกฎข้อบังคับครั้งหนึ่ง คนไทยโบราณถือว่า การเรียนมูลนั้นได้บุญแรงมาก ลงตัวเปกหนึ่ง บุญนั้นสามารถช่วยป้องกันมารดาบิดา ญาติพี่น้องมิให้ตกนรกและอาจช่วยญาติพี่น้องที่ตกนรกให้ผ่อนหนักเป็นเบาได้ ผงดินสอพองที่ใช้เขียนศัพท์มูลนั้นถือกันว่าเป็นสิริมงคลก็มี การเรียนมูลก็จายน์กินเวลาประมาณสองปีจึงจะเรียนสำเร็จ

2. กลุ่มโมคคัลลานะ

พระโมคคัลลานะเถระ หรือพระโมคคัลลายนเถระ เป็นผู้แต่งคัมภีร์ไวยากรณ์บาลีแนวใหม่ขึ้นหลังจากพระกัจจายนะได้แต่งคัมภีร์กัจจายนวยากรณ์ พระโมคคัลลานะรูปนี้ไม่ใช่พระโมคคัลลานะผู้เป็นอัครสาวกเบื้องซ้าย ของ พระพุทธเจ้าผู้สามารถแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ได้ต่าง ๆ นานา หากแต่เป็นพระภิกษุชาวลังกาคหฬัง ๆ มีสำนักอยู่ที่ภูปาราม เมืองอนูราชปุระ บางตำราก็ว่า ท่านเป็นศิษย์ของพระมหากัสสปะ⁷ วัดอุทุมพรคิริวิหาร ประเทศลังกา หรือเป็นศิษย์ของพระมหายส⁸ วัดอุทุมพรคิริวิหาร

วรรณกรรมของพระโมคคัลลานเถระมีดังนี้

1. โมคคัลลายนวยากรณ์ เรียกรีกอย่างหนึ่งว่า สัททลักษณะ
2. โมคคัลลายนปัญจิกา เป็นอรรถกถาแห่งบาลีไวยากรณ์ของท่านเอง ซึ่งอรรถกถาเล่มนี้ ปัจจุบันสูญหายไป

บาลีไวยากรณ์ ของพระโมคคัลลานเถระ มีมาตรฐานสูงกว่าบาลีไวยากรณ์ ของ พระกัจจายนะ กล่าวคือมีเนื้อหาทางภาษาศาสตร์มาก กล่าวไว้อย่างละเอียดละออและมีความเข้าใจสารสำคัญและลักษณะของภาษาบาลีมากกว่า แต่ก็มีข้อแตกต่างกันระหว่างคัมภีร์บาลีไวยากรณ์ทั้งสองเล่มในด้านการจัดเนื้อหา การแบ่งกฎ ข้อบังคับ และการใช้ถ้อยคำ

พระโมคคัลลานเถระ แต่งคัมภีร์บาลีไวยากรณ์ ได้อาศัยคัมภีร์บาลีไวยากรณ์ที่เก่ากว่า นอกจากบาลีไวยากรณ์เก่า ๆ ท่านยังได้อาศัยคัมภีร์กาวินตระ วรรณกรรมของปาณินิ และ จันทรโคมิน ด้วย

⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 48.

⁸พระมหาเสฐียรพงษ์ ปุณณณฺโณ, เรื่องเดิม, หน้า 21.

สำหรับสมัยของพระโมคคัลลานเถระนั้น ท่านได้เขียนไว้เป็นคาถาสรุปในจุดที่ว่า ท่านได้แต่งบาลีไวยากรณ์ขึ้นในรัชสมัยของพระเจ้าปรักกมพาทูที่ 1 (พ.ศ. 1696-1729)

ตามคัมภีร์คันทวงศ์ พระวาจิสสระ ได้แต่งฎีกาแห่งโมคคัลลานไวยากรณ์ พระวาจิสสระรูปนี้ไม่ใช่ศิษย์ของพระสารีบุตรดังที่กล่าวมาแล้ว อาจจะเป็นพระราหุลเถระ ผู้แต่งโมคคัลลายน-ปัญจิกาทิปะก็ว่าได้

3. กลุ่มสัททนต์

คัมภีร์บาลีไวยากรณ์กลุ่มที่ 3 คือสัททนต์ เป็นคัมภีร์ที่แต่งในประเทศพม่า ผู้แต่งคือพระอัคควังสะ หรือที่เรียกว่า อัคคบัณฑิต ที่ 3 โดยท่านเป็นหลานของอัคคบัณฑิตที่ 2 ผู้เป็นศิษย์ของอัคคบัณฑิตองค์แรก ต่อมาพระมหาเถระอัคควังสะก็ได้เป็นพระอาจารย์ของพระเจ้านรบดีสิตุ (พ.ศ. 1710-1745)⁹ บางตำรากล่าวว่า ท่านมหาเถระอัคควังสะได้แต่งคัมภีร์สัททนต์เมื่อปี พ.ศ. 1697

ในหนังสือของ เอส.ซี.บันเนอร์จี (S.C. Banerji)¹⁰ เขียนไว้ว่า พระมหาเถระอัคควังสะมีชื่อเสียงโด่งดังในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 17-18 เรื่องปีที่แต่งคัมภีร์นี้ยังไม่ยุติ

ผลงานของพระเถระรูปนี้มีผลต่อการการศึกษาบาลีไวยากรณ์ในประเทศลังกา ชาวเกี่ยวกับพม่า นักวิชาการ ได้แต่งคัมภีร์บาลีไวยากรณ์ได้แพร่ไปถึงประเทศลังกาโดยท่านศาสนทูตอุตตราชีวะ เพื่อต้องการตรวจสอบให้แน่นอน พระภิกษุชาวลังกาหลายรูปได้เดินทางมายังเมืองอริมหัทตะ ประเทศพม่า พระภิกษุเหล่านั้นก็ได้เห็นคัมภีร์สัททนต์ด้วยตนเอง และยอมรับว่าประเทศลังกา ไม่มีคัมภีร์บาลีไวยากรณ์ที่ดี ๆ อย่างคัมภีร์นี้

คัมภีร์สัททนต์เป็นคัมภีร์ที่แยกมาจาก คัมภีร์กัจจายนไวยากรณ์ เพราะฉะนั้นคัมภีร์สันทนต์จึงยังยึดคัมภีร์กัจจายนะเป็นหลัก พระมหาเถระอัคควังสะได้อาศัยไวยากรณ์สันสกฤตเช่นคัมภีร์อัมภูฏายี ของท่านปาณินิ เป็นหลักในการแต่งสัททนต์ด้วย

---

⁹Wilhelm Geiger, op.cit. p . 54

¹⁰S c Banerji, op cit p 102

สัททนีติ เป็นคัมภีร์ที่ชื่อเสียงมาก บรรดาวรรณกรรมพระพุทธศาสนาที่แต่งในยุคหลัง ยังได้อาศัยอ้างอิงอยู่เช่น คัมภีร์อภิธานปิทีปิกาสุจิ ของชาวลังกา คัมภีร์มังคลัตถปิณีของ พระสิริมังคลาจารย์ แห่งลานนานครเชียงใหม่ ทางคณะสงฆ์ในประเทศไทยได้ใช้เป็นหลักสูตร เปรียญธรรม ชั้น ป.ธ. 4-5 และ 7 และคัมภีร์อรรถโยชนาสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย ของพระญาณกิตติเถระแห่งเมืองเชียงใหม่ ทางคณะสงฆ์ก็ได้ใช้เป็นตำราเรียนบาลีชั้น ป.ธ. 6-7 และคัมภีร์อรรถโยชนาปิฎกิกาแห่งคัมภีร์อภิธัมมัตถวิภาวินี ฎีกาอภิธัมมัตถสังคหะ ซึ่งเป็นตำรา เรียนบาลี ป.ธ. 9 แม้สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระองค์ผู้ทรงนิพนธ์- บาลีไวยากรณ์ด้วยอักษรไทย และมีคำอธิบายเป็นภาษาไทย ยังทรงอ้างอิงเช่นกัน เพราะฉะนั้น คัมภีร์สัททนีติจึงเป็นคัมภีร์บาลีไวยากรณ์ที่สมบูรณ์ที่สุด

คัมภีร์สัททนีติมี 27 บท 18 บทแรกเรียกว่ามหาสัททนีติ 9 บท สุดท้ายเรียกว่าจุลลสัททนีติ และ สัททนีติยังแบ่งออกเป็น 3 กัณฑ์ เรียกว่า มาลา คือ

1. ปทมมาลา ว่าด้วยคำศัพท์
2. ธาตุมาลา ว่าด้วยธาตุ (รากศัพท์)
3. สุตตมาลา ว่าด้วยกฎข้อบังคับ

สัททนีติยังประกอบด้วย 7 ภาคดังนี้

- ภาคที่ 1 สนธิ ว่าด้วยการเชื่อมศัพท์ต่าง ๆ
- " 2 นาม ว่าด้วยนามศัพท์ และ อพยพศัพท์
- " 3 การก ว่าด้วยหน้าที่ของคำในประโยค
- " 4 สมาส ว่าด้วยการย่อศัพท์
- " 5 ตัทธิต ว่าด้วยการใช้ปัจจัยแทนศัพท์ต่าง ๆ
- " 6 อาชยาด ว่าด้วยกริยาสำคัญในประโยค
- " 7 กิตก์ ว่าด้วยการนำปัจจัยไปต่อท้ายธาตุเป็นศัพท์

แต่ละภาคประกอบด้วยลักษณะ 3 ประการ คือ

1. สุตตะ สูตรคือ กฎ ข้อบังคับ
2. วุตติ คำอธิบายบทความของสูตร

3. อุทาหรณะ อุทาหรณ์ คือตัวอย่างประกอบคำอธิบาย เช่น

สนธิ	ประกอบด้วย	สุตตะ	วุตติ	อุทาหรณะ
นาม	"	"	"	"
การก	"	"	"	"
สมาส	"	"	"	"
ศัพท์	"	"	"	"
อาขยาต	"	"	"	"
กิตก์	"	"	"	"

คัมภีร์สหทนต์ มีสูตรทั้งสิ้นรวม 1335 สูตร แยกเป็นรายการดังนี้

สนธิ	190	สูตร
นาม	355	สูตร
การก	128	สูตร
สมาส	76	สูตร
ศัพท์	114	สูตร
อาขยาต	241	สูตร
กิตก์	231	สูตร
รวม	1335	สูตร

ในประเทศไทยนั้น มุลินธิภูมิพโล ภิกขุ ได้จัดพิมพ์สหทนต์ปกรณ์เป็นอักษรไทยแล้ว โดยได้ถอดจากอักษรขอม และตรวจสอบกับฉบับพม่า และ ฉบับอักษรโรมัน นับเป็นคัมภีร์ที่หาได้ง่ายในประเทศไทย

ต่อไปนี้เป็นขอกกล่าวถึงรายชื่อคัมภีร์บาลีไวยากรณ์ ดังที่มีปรากฏในแบบเรียนวรรณคดีบาลีประเภทคัมภีร์ไวยากรณ์ ของพระเทพเมธาจารย์ (เจ้าฐิตปัญญา ป. ๑)¹¹ และผู้เรียบเรียงได้รวบรวมเพิ่มเข้ามาใหม่จากที่ต่าง ๆ มีดังนี้

1. กัจจายนะ ภาษาบาลี และมีสูตรแต่งในประเทศอินเดีย
2. โมคคัลลานะ ภาษาบาลี และมีสูตรแต่งในประเทศลังกา
3. สัททนีติ ภาษาบาลี และมีสูตรแต่งในประเทศพม่า
4. รูปสิทธิ ภาษาบาลี และมีสูตรแต่งในประเทศลังกา
5. นยาสะ หรือมุขมัตตทีปนี ภาษาบาลี และมีสูตรแต่งในประเทศลังกา
6. พาลาวตาร ภาษาบาลี และมีสูตรแต่งในประเทศลังกา
7. สุตตนิเทศ หรือกัจจายนสุตตนิเทศ ภาษาบาลี และมีสูตรแต่งในประเทศพม่า
8. นิรุตติทีปนี ภาษาบาลีและมีสูตรแต่งในประเทศพม่า
9. รูปสิทธิฎีกา ภาษาบาลี แต่งในประเทศลังกา
10. สัททัตถเภทจินดา ภาษาบาลี แต่งในประเทศพม่า
11. การกปฺปผมัญจรี ภาษาบาลี แต่งในประเทศพม่า
12. กัจจายนเภทะ หรือกัจจายนเภททีปิกา แต่งในประเทศพม่า
13. กัจจายนเภทฎีกาหรือสาร์ตถวิกาสินี ภาษาบาลีแต่งในประเทศพม่า
14. กัจจายนสาระ ภาษาบาลีแต่งในประเทศลังกา
15. กัจจายนสารฎีกา ภาษาบาลีแต่งในประเทศพม่า
16. กัจจายนวิณณนา ภาษาบาลี แต่งในประเทศพม่า
17. สัททวุตติ หรือสัททวุตติปกาสกะ ภาษาบาลี แต่งในประเทศพม่า
18. สัมพันธ์จินดา ภาษาบาลี แต่งในประเทศพม่า
19. สัททสาร์ตถชาลินี ภาษาบาลีแต่งในประเทศพม่า
20. คันถาภณะ ภาษาบาลี แต่งในประเทศพม่า
21. วาจาวจกะ หรือ วัจจวากกะ ภาษาบาลี แต่งในประเทศพม่า
22. วาจโกปเทศะ ภาษาบาลีแต่งในประเทศพม่า
23. การิกา ภาษาบาลีแต่งในประเทศพม่า
24. เอกักรโกสะ ภาษาบาลีแต่งในประเทศพม่า

---

¹¹พระเทพเมธาจารย์, เล่มเดิม. หน้า 24.

25. รูปเทพปกาสิณี ภาษาบาลีแต่งในประเทศพม่า
26. จุลลตันถัตถิ ภาษาบาลีแต่งในประเทศพม่า
27. มหาคันถัตถิ ภาษาบาลี แต่งในประเทศพม่า
28. วิภัตยัตถ ภาษาบาลี แต่งในประเทศพม่า
29. สัททพินทุ ภาษาบาลี แต่งในประเทศพม่า
30. กัจจายนธาตุมัญชสา ภาษาบาลี แต่งในประเทศลังกา
31. ต้นเบียนฎีกา หรือสันเบียนฎีกา ภาษาบาลีแต่งในประเทศพม่า
32. สุโพธาลังการะ หรืออลังการะ ภาษาบาลี แต่งในประเทศลังกา
33. วุตโตทัย ภาษาบาลี แต่งในประเทศลังกา
34. พาลาวตารฎีกา ภาษาบาลีแต่งในประเทศพม่า
35. สัมพันธจินดา ภาษาบาลีแต่งในประเทศพม่า
36. การิกาฎีกา ภาษาบาลี แต่งในประเทศพม่า
37. กัจจายนรูปวาทาร ภาษาบาลี
38. วุตโตทัยฎีกา ภาษาบาลี
39. วุตโตทยปัญญาจิกา หรือฉันโทสวรัตถิกาสิณี ภาษาบาลี
40. โมคคัลลานปัญญาจิกาประทีป ภาษาบาลี
41. ปัญจิกาโมคคัลลานฎีกา ภาษาบาลี
42. กัจจายนนาถวินิจฉัย แก้มกัมภีร์มูลกัจจายนะ ภาษาบาลี พราสาทบุตรมหาเถระ แต่
ในประเทศพม่า
43. คัมภีร์มูลกัจจายน์ พระมหาเทพกวี แต่งในประเทศไทย
44. อัถตถพยาชยาน แก้มูลกัจจายน์ โดยพิสดาร แต่งที่เมืองประกัน ภาษาบาลี
45. มาครีพยาकरणะ แก้มูลกัจจายน ภาษาบาลี พระพุทธตตอาจารย์ แต่ง
46. กัจจายนสารวิณณนา แก้มูลกัมภีร์กัจจายนะ ภาษาบาลี
47. กัจจายนสารเผด็จ ภาษาบาลีผสมภาษาไทย
48. อัถตถวิคคหมูลกัจจา นะ แก้มูลกัจจายน์มูลกัจจายน ภาษาบาลี
49. วิภัตติวิวรรณประเภท ตัวบทและยกอุทาหรณ์ ในวิภัตติตัวหนึ่ง ๆ ภาษาบาลี
50. มุขมัตถสาร รวบรวมข้อความในคัมภีร์มูลกัจจายน์มาอธิบายเป็นส่วน ๆ พระคุณ
สาครเถระ แต่งที่เมืองประกัน หรือเมืองอริมัทนะ ภาษาบาลี
51. สนธิวิโสธนึ ว่าด้วยการชำระสนธิ ภาษาบาลี
52. ปทบุรณสนธิ ขยายความศัพท์ในสนธิ ภาษาบาลี

53. ปฐมลาลกิตวิคคหสนธิ ว่าด้วยการวิเคราะห์ตามลำดับบทสนธิ ภาษาบาลี
54. ปฐมลาล ว่าด้วยลำดับบทในมูลกัจจายน ภาษาบาลี
55. การกสังเขป อธิบายการก 6 โดยย่อ ภาษาบาลี
56. นิรุตตินิทาน ว่าด้วยเหตุเบื้องต้นที่จะแต่งคัมภีร์ในนิรุตติ ภาษาบาลี
57. พาส์ปปโพธ ว่าด้วยการกลับเปลี่ยนโดยวิภัติต่าง ๆ ภาษาบาลี
58. พาลลิกษกะ ว่าด้วยวิธีแต่งประโยคและวิเคราะห์ภาษาบาลี พระสุเมธอาจารย์ แต่ง
59. สัททวิธานลักษณะ ว่าด้วยวิธีและลักษณะแห่งศัพท์ ภาษาบาลี
60. สัททาจลลักษณะ ว่าด้วยลักษณะแห่งชื่อศัพท์ ภาษาบาลี
61. ปทสารถกะ ว่าด้วยอาเทศศัพท์ พระปิยทัสสี แต่งที่เมืองอนูราชปุระ
62. ปฏิฉันนปกรณ์ะ ว่าด้วยอักษรคือ น โม พุ ธา ยะ
63. วชิรสารสังคหะ ว่าด้วยหลักสำหรับสังเกตอักษรและพยัญชนะอันแปรไปต่าง ๆ
64. สุโพธาลังการ เผล็จ
65. วิทคมุขมัตถนะ ว่าด้วยลักษณะศัพท์หนึ่ง ๆ แปลได้หลายอย่าง
66. สุธีรมุขมัตถนะ อธิบายสมาส ตัทธิธ อาชยาด กิตก์ พระราชครู เมืองคันธาระ
แปลงจากภาษาสันสกฤต
67. ธาตุอักษระ ว่าด้วยการตั้งธาตุ และวิเคราะห์อักษรตัวเดียว
68. ธาตุสมุจจยะ รวบรวมศัพท์ธาตุมาอธิบายในอรรถต่าง ๆ พระญาณสาครแต่ง
69. อัถถที่ปนามกรณะ อธิบายนามอันจำแนกด้วยวิภัติเป็นต้น พระธัมมपालะ แต่ง
70. ปเภทปกรณ์ะ ว่าด้วยคัมภีร์กัจจายนะมีสนธิเป็นต้น มีอธิบายต่างกัน
71. รตนมालาภิธาน ว่าด้วยลำดับอักษรซึ่งเป็นนามพระโพธิสัตว์ นามพระพุทธเจ้า
และนามพระสาวก
72. อุจจารณที่ปนินคินณะ ว่าด้วยการศึกษาต่ออักษร พระธรรมรักขิตะ แต่ง
73. นิปาตที่ปนิน ว่าด้วยอุปสัค และนิบาต
74. ธาตวัตถที่ปนิน ว่าด้วยอรรถอธิบายแห่งธาตุ
75. นยลัทธิณวิภาวนี ว่าด้วยลักษณะแห่งธาตุต่าง ๆ พระวิจิตตาจารย์ แต่ง
76. อักษรชาตสังขยา ว่าด้วยจำนวนที่เกิดแห่งอักษร
77. คติปกรณ์ะ ว่าด้วยประโยคหนังสือในธรรมวินัยอันมีชื่อโดยนัยต่าง ๆ พระสัทธรรม-
จุลลเถระ แต่ง
78. มหานยสารวิลาสินี ว่าด้วยประโยคหนังสือในธรรมวินัย อันแบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ
พระสัทธัมมจักกมมหาสามี แต่ง

79. เนติปกรณ์ หรือเนติปกรณ์ ว่าด้วยประโยคหนังสือในธรรมวินัยมีประเภทต่าง ๆ พระมหากัจจายนะแต่งเนติปกรณ์ หรือเนติปกรณ์นั้น พม่าและลังกาจัดเข้าในพระสุตตันตปิฎกขุททกนิกายเป็นหนังสือ 166 หน้า มิได้จัดไว้ในหนังสือประเภทไวยากรณ์คัมภีร์เนติปกรณ์ ว่าด้วยสภาวะและ ว่าด้วยประโยคหนังสือเกี่ยวกับไวยากรณ์ การที่นักปราชญ์ไทยจัดเข้าในหนังสือประเภทไวยากรณ์คงจะมุ่งหมายเอาเฉพาะประโยคหนังสือที่เกี่ยวกับไวยากรณ์เท่านั้น
80. อรรถกถาเนติปกรณ์ พระธรรมปาละ แต่ง
81. เนติวิภาวนา แก้กัมภีร์เนติปกรณ์ พระธรรมปาละ แต่ง
82. ฉันทนิทาน ว่าด้วยเหตุและวิธีแต่งฉันท
83. รุคโตทยมาลินี ว่าด้วยระเบียบแห่งการแต่งฉันท
84. รุคตีพยายาน ว่าด้วยลักษณะแห่งคาถา
85. อนุรุตตีพยายาน แต่งเทียบคัมภีร์รุคตีพยายาน
86. ฉันทรุคตีปทีป ว่าด้วยพฤติแห่งฉันท พระญาณมงคละเถระ แต่ง
87. ปริภัสชฌายะ ว่าด้วยครุหลุ และ ฉันทอันมีบาท 4 และ บาท 6 มีตัวอักษรมากน้อยต่างกัน
88. กายยสารวิลาสินี ว่าด้วยระเบียบแห่งการแต่งกาพย์
89. อรรถกถากายยสารวิลาสินี พระสารพุทธิยะ แต่ง
90. กายยคันถะ คัมภีร์แต่งกาย
91. ฎีกากัจจายนสารวิณณา ภาษาบาลี
92. นวฎีกากัจจายนสารวิณณา ภาษาบาลี พระรัตติยญูเถระ แต่ง
93. ฎีกาวิภัตติกถา ภาษาบาลี
94. สัพยงค์ฎีกามุขมัตตสาร ภาษาบาลี
95. ฎีกามหานิรุตติ ภาษาบาลี
96. วิจิตรสารฎีกาพาลปโธ ภาษาบาลี
97. ฎีกาสัททพินทุสังเขป ภาษาบาลี พระญาณวิลาสเถระ แต่ง
98. ฎีกาสัททพินทุติดาร ภาษาบาลี พระญาณมงคละเถระ แต่ง
99. ขุททกฎีกาสัททพินทุ ภาษาบาลี
100. โปราณฎีกาสัททตถเภทจินดา ภาษาบาลี
101. ทิปนีจุลฎีกาสัททตถเภทจินดา ภาษาบาลี
102. สวรรตถสังคหะ นวฎีกาสัททตถเภทจินดา ภาษาบาลี พระติปิฎกธรรมาภัยแต่ง

103. ฎีกาสัททวิธานลักษณะ ภาษาบาลี
104. ฎีกาสัททวุตติสังเขป ภาษาบาลี พระสารีบุตร แต่งที่เมือง กุทุม
105. ฎีกาสัททวุตติวิตถาระ ภาษาบาลี พระสารีบุตร แต่งที่เมืองกุทุม
106. ฎีกาสัททสวารัตถชาลินี ภาษาบาลี
107. ฎีกาคันถัตถี ภาษาบาลี พระติฆปัญญาเถระ แต่ง
108. ฎีกาคันถาภรณวิตถาร ภาษาบาลี พระสุวรรณรังสีเถระ แต่ง
109. ฎีกาวชิรสารสังคหะ ภาษาบาลี
110. ฎีกาเอกกัชรโกสละ "
111. ฎีกาสุโพธาลังการะ "
112. ฎีกาวิทคธมฺมมัตถนะ "
113. ฎีกาเนติปกรณะ " พระญาณภิวังสะ แต่งที่เมืองอริมัททนะหรือเมืองปะกัน
114. รัตนวลี ฎีกาเนติปกรณ ภาษาบาลี
115. กวีกัณฐาภรณะ ฎีกาวุคโตทัย ภาษาบาลี
116. วจนัตถโชติกา นวฎีกาวุคโตทัย ภาษาบาลี
117. ฎีกากาพยคันถะ ภาษาบาลี
118. ฎีกาอุจจารณะ "
119. กัจจายนัตถคฺยหัตถทีปนี ภาษาบาลี ผสมพม่า
120. มหาสัททวิจยะ ภาษาบาลีผสมพม่า
121. กัจจายนนิสสยะ หนังสือถอดความกัจจายนะ ภาษาบาลีผสมพม่า
122. สัททนีตินิสสยะ หนังสือถอดความสัททนีติ "
123. รูปสิทธินิสสยะ หนังสือถอดความรูปสิทธิ "
124. นිරุตติทีปนีนิสสยะหนังสือถอดความนिरุตติทีปนี "
125. นิสสยมูลกัจจายนะ
126. นิสสยมูลกัจจายนะเผด็จ ภาษาบาลีผสมภาษาไทย
127. นิสสยกัจจายนสาระเผด็จ "
128. นิสสยเอกกัชรโกสละ
129. นิสสยสุโพธาลังการะ
130. นิสสยวุคโตทัยเผด็จ ภาษาบาลีผสมภาษาไทย
131. นิสสยวิทคธมฺมมัตถนะ เผด็จ ภาษาบาลีผสมภาษาไทย

132. โยชนามูลกัจจายนะ พระญาณกิตติเถระ แต่งที่เมืองเชียงใหม่
133. โยชนามหานิรุตติ
134. ปัทกกมะโยชนาสัททเภทจินดา พระธรรมเสนาบดี แต่งที่เชียงใหม่
135. โยชนาวិทกรมุขมัตถนะ พระธรรมกิตติเถระ แต่งที่เมืองกุฎกา
136. โยชนาวุตโตทัย
137. นามศัพท์สัททตถเภทจินดา
138. นามศัพท์สัททสวารัตถชาลินี
139. วัจจวจากวิณณนา แก้กัมภีร์วัจจวจากะ พระสัทธัมมนนทะ แต่ง
140. กัจจายนสูตรตัตถะ หรือ วิสุทธารามกัจจายนสูตรตัตถะ ภาษาบาลีผสมพม่า
141. สันเขียนฎีกานิสสย หรือ ต้นเขียนฎีกานิสสยะ
142. สัททา-จี ไวยากรณ์ใหญ่ ภาษาบาลีฉบับพม่า
143. สัททา-แก ไวยากรณ์เล็ก ภาษาบาลีฉบับพม่า
144. มูลกัจจายน์ ฉบับโบราณจารย์อักษรขอม 17 ผูก
145. กัจจายนมูล ฉบับพิมพ์อักษรไทย มหามกุฏราชวิทยาลัย จัดพิมพ์ พระวิสุทธีสมโพธิ (เจีย ป. 9) วัดพระเชตุพน กรุงเทพฯ ชำระ
146. กัจจายนวยากรณ์ ฉบับพิมพ์อักษรสันสกฤต
147. บาลีไวยากรณ์ ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส คณะสงฆ์ไทยใช้เป็นแบบเรียนภาษาบาลีในปัจจุบัน
148. บาลีไวยากรณ์ชั้นสูง ของ หลวงเทพดรุณานุกิษฐ์ (ทวี ธรรมธัช ป. 9)
149. คัมภีร์สุโพธาหลังการปรกรณ์ ของ พระสังฆรักขิตมหาสามีเถระ ชาวลังกา
150. คัมภีร์วุฒโตทัย ของ พระสังฆรักขิตมหาสามีเถระ ชาวลังกา
151. คัมภีร์สัทธตถเภทจินดา ของ พระสัทธัมมสิริมหาเถระ ชาวพม่า
152. The New Pali Course Part I, II by Prof. A.P. Buddhadatta Mahathera.
153. The Higher Pali Course for Advanced Students by Buddhadatta Mahathera.
154. Aid to Pali Conversation and translation by Buddhadatta Mahathera.
155. A Grammar of the Pali Language by V. Perneyla.
156. ไวยากรณ์บาลี ภาษาอังกฤษ อาจารย์ อู.โสภณธัมมาจริยะ พระเถระ ชาวพม่า อาจารย์ปริยัติธรรมประจำวัดโพธาราม แต่งเมื่อ พ.ศ. 2503
157. Pali Literature and Language by Wilhelm Geiger

158. Pali Grammar published by R.P. Miha & Son on behalf of the board Secondary Education. West Bengal
150. Manual of Pali by C.V. Joshi, Poona, Oriental Book-Agency.
160. Introduction to Pali by Anomardashi Barua (Bikshu) published by Pracya Bharet Prakashan-Kamacha, Varanasi, 1965

สรุปประจำบท

1. คัมภีร์บาลีไวยากรณ์ แบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ 3 กลุ่ม คือ
  1. กลุ่มกัจจายนะ
  2. กลุ่มโมคคัลลานะ
  3. กลุ่มสังฆนที
2. ส่วนประกอบสำคัญ 3 อย่างสำหรับคัมภีร์บาลีไวยากรณ์ คือ
  1. สุตตะ คือสูตร หรือกฎข้อบังคับ
  2. วุตติ คือคำอธิบายเนื้อความของสูตร
  3. อุทาหรณะ คืออุทาหรณ์ หรือตัวอย่างประกอบ
3. คัมภีร์บาลีไวยากรณ์ประกอบด้วย 8 ภาค คือ
  1. สนธิ ว่าด้วยสมัญญาภิธานการตั้งชื่ออักษร และสนธิการเชื่อมศัพท์ให้เนื่องกัน
  2. นาม ว่าด้วยนามศัพท์และอัพยศัพท์
  3. การก ว่าด้วยหน้าที่ของคำในประโยค
  4. สมาส ว่าด้วยการย่อศัพท์
  5. ตัทธิต ว่าด้วยการใช้ปัจจัยแทนศัพท์
  6. อาชยาด ว่าด้วยกริยา
  7. กิตก์ ว่าด้วยคำที่มีกำเนิดมาจากกริยา
  8. อุณาที ว่าด้วยปัจจัยสำหรับประกอบรูปศัพท์ต่าง ๆ

คัมภีร์บาลีไวยากรณ์ที่มีประกอบด้วยส่วนประกอบสำคัญ 3 อย่าง มี 6 คัมภีร์ คือ

1. กัจจายนะ	มี 672 สูตร
2. โมคคัลลานะ	มี 808 สูตร
3. สังฆนที	มี 1,335 สูตร
4. รูปสีทธิ	มี 685 สูตร
5. นยาสะ หรือมุขมัตถทีปนี	มี 673 สูตร
6. พาลาวตาร	มี 673 สูตร

ผู้แต่งคัมภีร์กัจจายนไวยากรณ์คือ พระกัจจายนะ ซึ่งเกิดภายหลัง พระพุทธโฆสอาจารย์ คัมภีร์นี้แต่งในอินเดีย ประกอบด้วยอรรถกถา และ ผู้แต่งอรรถกถาดังนี้

1. นยาสะหรือมขมัตถทีปนี	ของ พระวิมลพุทธิ
2. สุตตนิเทศะ	ของ พระฉปะทะ
3. สัมพันธ์จินดา	ของ พระสังฆรักขิต
4. สัททศตยเภทจินดา	ของ พระสัทธัมมสิริเถระ
5. รูปสิทธิ หรือ ปทรูปสิทธิ	ของ พระพุทธปิยที่ปังกร
6. พาลาวตาร	ของ พระธรรมกิตติ
7. สัททสารัตถชาลินี	ของ พระกัณฎกชิปนาคิต
8. กัจจายนเภทะ	ของ พระมหายสเถระ
9. สัททพินทุ	ของ พระเจ้ากุกุจวา
10. พาลัปปโพชนะ	ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง
11. อภินวจุลลนิรุตติ	ของ พระสิริสัทธัมมาลังการ
12. กัจจายนวิถนณนา	ของ พระมหาวิชิตาวิถนเถระ
13. มูลกัจจายน	ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

6. พระโมคคัลลยเถระ เป็นผู้แต่งคัมภีร์ โมคคัลลนไวยากรณ์ ซึ่งเป็นคัมภีร์บาลีไวยากรณ์ที่ดีกว่าคัมภีร์กัจจายนไวยากรณ์ และคัมภีร์โมคคัลลนบัญญัติกา อรรถกถาเล่มแรกสูญหายไป พระโมคคัลลนได้แต่งคัมภีร์บาลีไวยากรณ์ในสมัยของพระเจ้าปรักกมพาทูที่ 1

7. คัมภีร์โมคคัลลนไวยากรณ์ ประกอบด้วยคัมภีร์ดังต่อไปนี้

1. ปทสาธนะ ของ พระปิยทัสสี
2. ปโยคสิทธิ ของ พระวรวรตนเมธังกร
3. โมคคัลลนบัญญัติกาปทีปะ ของ พระราหุลเถระ

8. สัททনীติ ผู้แต่งคือ พระอัครคังวะสะ แต่งในประเทศพม่า เมื่อปี พ.ศ. 1697

9. คัมภีร์สัททনীติ มี 27 บท 18 บทแรกเรียกว่ามหาสัททনীติ 9 บทสุดท้าย เรียกว่าจุลลสัททনীติ และสัททনীติแบ่งเป็น 3 กัณฑ์ คือ

1. ปทมมลา ว่าด้วยศัพท์
2. ธาตุมลา ว่าด้วยระเบียบของธาตุ
3. สุตตมลา ว่าด้วยระเบียบ กฎข้อบังคับ

10. คัมภีร์บาลีไวยากรณ์ โบราณ ในประเทศไทยได้แก่คัมภีร์มูลกัจจายน์ หรือกัจจายนมูลปกรณ์ ไม่ปรากฏผู้แต่ง และปีที่แต่ง ลักษณะการแต่งเป็นข้อมูลทั้งหมดที่มาจากคัมภีร์กัจจายนะเดิม มาดัดแปลง เรียบเรียงให้ดีขึ้น

11. วิธีเรียนมูลกัจจายน์ในสมัยโบราณแบ่งเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 อ่านและเขียน

ตอนที่ 2 ท่องสูตรมูล

ตอนที่ 3 ทำตัวคือแปลศัพท์ และ ประโยค

คำถามทดสอบความเข้าใจประจำบท

1. จงเล่าถึงประวัติของคัมภีร์บาลีไวยากรณ์ ตามที่ได้ศึกษามา
2. คัมภีร์บาลีไวยากรณ์แบ่งออกเป็นกี่กลุ่ม อะไรบ้าง คัมภีร์แต่ละกลุ่มประกอบด้วยกี่ภาคแต่ละภาคประกอบด้วยส่วนประกอบอะไรบ้าง จงกล่าวมา
3. ใครเป็นผู้แต่งคัมภีร์ก็จายนไวยากรณ์ แต่งเมื่อไรมีกี่สูตร ประกอบด้วยหนังสืออรรรถถาที่เล่ม อะไรบ้าง จงกล่าวชื่อคัมภีร์และผู้แต่งคัมภีร์ประกอบด้วย
4. ใครเป็นผู้แต่งคัมภีร์โมคคัลลยานไวยากรณ์ แต่งเมื่อไร มีกี่สูตร มีหนังสือที่อยู่ในกลุ่มนี้ที่เล่มอะไรบ้าง จงบอกชื่อคัมภีร์และผู้แต่งมาด้วย
5. ใครเป็นผู้แต่งคัมภีร์สัตถนิตติ แต่งเมื่อไร และคัมภีร์สัตถนิตติมีลักษณะประกอบอะไรบ้าง จงกล่าวมาตามที่ได้ ศึกษา
6. ที่ว่าคัมภีร์สัตถนิตติ เป็นคัมภีร์บาลีไวยากรณ์ที่สมบูรณ์ที่สุด หมายความว่าอย่างไร จงให้เหตุผล
7. จงกล่าวถึงประวัติคัมภีร์หรือหนังสือแบบเรียนบาลีไวยากรณ์ในประเทศไทยพอเข้าใจ และบอกชื่อคัมภีร์หรือหนังสือพร้อมทั้งผู้แต่งและปีที่แต่งด้วย
8. จงเล่าถึงวิธีเรียนคัมภีร์มูลก็จายนัมาพอได้ความ
9. จงเลือกอธิบายคัมภีร์บาลีไวยากรณ์ต่อไปนี้
  1. คัมภีร์ก็จายนไวยากรณ์
  2. คัมภีร์โมคคัลลยานไวยากรณ์
  3. คัมภีร์สัตถนิตติ
10. ในปัจจุบันพระภิกษุสามเณรในประเทศไทย ยังเรียนหนังสือบาลีไวยากรณ์อยู่หรือไม่ ถ้าเรียนใช้หนังสือบาลีอะไร ใครเป็นผู้แต่ง และหนังสือบาลีเล่มนั้น ต่างจากคัมภีร์บาลีไวยากรณ์เก่า ๆ อย่างไร จงกล่าวมาพอได้ความ